

Hanne Grøn

Fagsprogskirurgen i arbejde

Kommentar til Peter Harms Larsens artikel "Ned med fagsproget!" i *Ark* 39, indlæg fra forskningsseminaret "Fagsprogslig Forskningsprofil" maj 1987.

I en overvejende disciplineret og velstruktureret fremstilling redegør Peter Harms Larsen (PHL) for problemerne i forbindelse med specielt ekstern fagsprogslig kommunikation i forskellige sociale sammenhænge. Fremstillingen udmærker sig især ved opstilling af et teoretisk begrebsapparat, der utvivlsomt vil være værdifuldt i videre fagsprogsligt forskningsperspektiv, men noget ligefrem revolutionerende nyt er der ikke i PHL's betragtninger eller i det valgte forskningsområde. Det er vel også fuldt forståeligt, at fagsprogslig forskning i deres tider desperat søgen efter egnede forskningssemner kaster sig over den klassiske kritik af den kommunikationshæmmende brug af fagsprog, som er så indlysende let at finde eksempler på.

PHL's primære ærinde anlås allerede i overskriften, "Ned med fagsproget!", der er provokerende og sikkert beregnet på at fange interessen hos de hårdtprøvede tilhørere (og læsere). Desværre får samme overskrift trøgheden til at indfinde sig umiddelbart hos i hvert fald undertegnede fagsproglige læser, der forventer endnu et angreb på vores værgeløse sprogbrug. Forventningerne skuffes da heller ikke, men for en gangs skyld er kritikken udført så tilpas sobert, at de få elementer, der trods alt inviterer til opposition, bør behandles:

For det første vil jeg anholde indledningsafsnittet, hvor vi - som sproglærere og -forskere vel sagtens skal identificere os med den "kvalitetssøgende", mentalt forstyrrede universitetsforsker? Intet ligger mig personligt fjernere, og jeg vil på det kraftigste bestride forfatterens formodning om, at den i bogen omtalte fallerede universitetsforsker skulle kunne finde næring som "en slags sprogkonsulent for tekniske virksomheder, hvor han skriver brugsanvisninger og vejledninger til forskellige slags udstyr og apparater". Denne virkelighedsfjerne udgang repræsenterer en grov nedvurdering både af virksomhedernes dømmekraft ved medarbejderansættelser og af sprogkonsulenternes krævende arbejde. PHL kan naturligvis hævde, at denne udgang ikke er hans eget påfund, men bogen anbefales dog

tilsyneladende seriøst til sproglærere og -forskere i artiklen.

Herudover vil jeg stille mig forbeholdende over for PHL's redegørelse for "dårligt sprog" og hans opfattelse af sproglig "kvalitet" i afsnit 4.

Der gives to eksempler på dårligt sprog, fra ingeniør-branchen og fra forvaltningen, begge klassikere, der i det følgende gengives i deres helhed.

Den TV-udsendelse om kabel-TV, der fandt sted i efteråret 1972, satte problematikken i gang om vort nuværende og fremtidige kabel-TV's udnyttelse. I samme udsendelse udtalte nogle adspurgte politikere, at efter deres opfattelse burde Radiospredningsloven liberaliseres, for at man kunne benytte de større udnyttelsesmuligheder som findes inden for kabel-TV.

Det næste udspil kom fra kulturminister Niels Mathiasen, som fra Folketingets talerstol udtalte, at regeringen agtede at fremkomme med lovforslag om en liberalisering af den nuværende Radiospredningslov, så den bl.a. gav mulighed for benyttelse af kommunikation inden for TV med mere lo-kalpræget sigte, på kommunalt plan. Dette bragte livlig aktivitet i gang i pressen, men denne har hidindtil især berørt tre punkter: For det første: hvem skulle have retten til at benytte liberaliseringen. For det andet: hvilke udnyttelsesmuligheder der kan tænkes at ligge foran os. For det tredje: hvilke økonomiske konsekvenser sådanne store investeringer kan få, samt hvor meget og hvordan der hidindtil er investeret.

Jeg savner en konkretisering af de påståede mangler i form af "stil-forvirring" i ovenstående og en argumentation for, at skribenten overhovedet har været sig bevidst, at der skulle foretages en "hensynsprioritering". Det er jo netop kernen i problemet med kommunikationshæmmende fagsprog, at afsender i kommunikationssituationen IKKE er sig bevidst, at der er et problem! Det er her, sprogekonsulentens første forhindring ligger, og "bevidsthedsgørelsen" kræver både diplomati og veltalenhed fra konsulentens side.

Det næste eksempel er hentet fra kommunal forvaltningskontekst hvor der stædigt holdes liv i kancellistilen på trods af - eller måske i reaktion mod? - den sønderlemmende kritik, sprogrevserne har udsat disse sprogbrugere for i årtier. Som eksempel på en krampagtig opretholdelse af "genrenormer" for sprogbrugerne giver PHL dette brev fra socialforvaltningen til en pensionist:

I anledning af De den 7/8-86 er visiteret til plejehjemmet "Kildevang" skal det herved meddeles, at pensionen for oktober måned 1986 ikke udbetales kontant, men anvendes som delvis dækning af opholdet på hjemmet.

Det skal dog bemærkes, at De får udbetalt et beløb til personlige fornødenheder, der for tiden udgør 576 kr. pr. måned. Lommepengene vil evt. indgå til dækning af opholdsbetalingen, idet man skal bemærke, at De skal betale 60% i opholdsbetaling, af de indtægter De har udover den sociale pension iflg. nedstående beregning:

Iflg. selvangivelsen for 1984:

Formueindtægt	=	1.170,00 kr
Opholdsbetalingen udgør 60% af 1.100 kr.....	=	660,00 kr
Pr måned	=	55,00 kr

Til udbetaling 1/10-86:

Lomme penge for oktober	=	576,00 kr
- modregnet lomme penge	=	55,00 kr
Rest lomme penge til udbetaling	=	521,00 kr

Hvis ovenstående opholdsbetaling ikke ønskes modregnet i lomme penge udbetalingen, anmodes De om at opgive navn/kontonr. på et pengeinstitut, hvor beløbet må trækkes hver måned.

Såfremt der sker ændringer i Deres indtægtsforhold, bedes dette straks meddelt til social- og sundhedsforvaltningen i Vordingborg kommune, da det vil medføre omregning af opholdsbetalingen.

Dette brev efterfølges af PHL's eget forslag til en "kvalitetsforbedring":

Tillykke med, at De den 7/8-86 har fået plads på plejehjemmet "Kildevang". Vi håber, De må få gavn og glæde af opholdet.

Men en plejehjemsplads koster jo penge, og som De sikkert har fået at vide tidligere, vil Deres pension for fremtiden skulle gå til dækning af Deres ophold på hjemmet. De vil derfor ikke få udbetalt pensionen for oktober måned kontant, men De vil få "lomme penge" til Deres personlige fornødenheder. Det drejer sig for tiden om 575 kr. pr. måned.

Der er imidlertid også noget, der hedder "opholdsbetaling". Ifølge loven skal man som beboer på et plejehjem betale 60% af de indtægter man har udover pensionen, som såkaldt opholdsbetaling. For Dem har vi beregnet opholdsbe-

talingen til 55 kr. pr. måned (se beregningen nedenfor). Det beløb vil vi fratække Deres lømpe, med mindre De hellere vil have, at vi trækker det fra Deres konto i et pengeinstitut. I så fald skal De blot meddele os pengeinstituttets navn og Deres kontonummer.

Da vi jo skal beregne opholdsbetalingen ud fra Deres indtægter, beder vi Dem kontakte os med det samme, hvis Deres indtægter skulle falde eller stige væsentligt.

Med denne løsning bevæger PHL sig, efter min vurdering, ud på farlig grund: I ethvert forsøg på forenkling af sprogbrugen, dikteret af modtagerhensyn, skal forenklingen selvsagt tilgodes netop dette hensyn! "Budskabet" skal gå utvetydigt og klart igennem, så modtageren umiddelbart kan identificere den information, han har brug for, og forenklingen må ikke gå over i forfladigelse ved at bruge en "patroniserende" stil.

I PHL's forslag gør den omstændelige udredning det faktisk svært for læseren at udlede den eksakte information, og tonen, som hele skrivelsen er holdt i, har latent indbygget en fare for, at der "tales ned" til modtageren. Det er en hårfin balancegang at være "menneskelig" og samtidig objektiv i skriftlige meddelelser, som end slydende skal ud til repræsentanter for alle miljøer - uanset social og uddannelsesmæssig baggrund. Det er vel også denne omstændighed, der dikterer fastholdelsen af "genrenormer" i forvaltningen, hvor objektivitetskriteriet naturligt nok er højest prioriteret.

PHL anfører ikke, om han har realiseret sit eget forslag om at lade potentielle modtagere formulere deres reaktion på substitutioner som den, der foretages i plejehjemsskrivelsen, hvilket naturligvis er en oplagt prøve på teoriens brugbarhed. I tidens ånd har jeg selv foretaget en sådan "opinionsundersøgelse" blandt repræsentanter fra den ældre generation, som jeg har bedt sammenholde de to breve og give deres spontane reaktion på ¹⁾.

Resultatet vil muligvis overraske PHL, idet mine adspurgte repræsentanter ensstemmigt har udtalt sig til fordel for Brev I. Flere udtrykker "fornærmelse" over tonen i Brev II, som de finder "nedladende". Specielt støder udtrykket "lommepege", som giver

1) For en ordens skyld skal det bemærkes, at jeg på intet tidspunkt har røbet min egen holdning eller formålet med mine spørgsmål. Da det netop var den spontane reaktion, jeg fandt det relevant at identificere, ville en sådan oplysning efter min vurdering let kunne påvirke besvarelsene.

de ældre associationer til børnebørmenes nådigt afmålte almisser. Ingen af de adspurgte havde bemærket, at samme udtryk bruges adskillige gange i Brev I! Det kan muligvis tilskrives PHL's velmente anførelsestegn omkring udtrykket, der modsat hensigten får det til at træde endnu tydeligere frem.

En løsning, der går ud på at differentiere meddelelseerne ud fra modtagerhensyn, så at forvaltningens medarbejdere får flere "modeller" at arbejde med, alt efter hvilken modtager skrivelsen er beregnet på, anbefaler PHL forståeligt nok ikke, og det ville også give et få uoverskuelige konsekvenser. Den i forvejen tunge sagsbehandling vil belastes yderligere, idet en sådan "fleksibilitet" vil øge medarbejdernes usikkerhed over for den sprogligt korrekte udformning af skrivelserne i konkrete situationer. Hvem tør tage ansvaret for, at Model I, II eller III er den "rigtige" i specifikke situationer? - Jeg anser egentlig risikoen for fejlvalg for væsentlig større end risikoen for "at miste evnen til at variere sit sprog"!

Som sidste kritikpunkt vil jeg anfægte "transformationerne", der ledsager PHL's betragtninger på det socio-pragmatiske område (Afsnit 6):

Jeg har nu fået fremkaldt mine farvebilleder fra lejrskolen.

Farvebillederne fra lejrskolen er nu blevet fremkaldt.

De fra lejrskolen stammende farvebilleder er nu blevet fremkaldt.

Fremkaldelse af de fra lejrskolen stammende colorphotos er på nuværende tidspunkt blev udført.

Udførelsen af fremkaldelse af de fra lejrskolen stammende colorphotos er på nuværende tidspunkt færdiggjort.

Det skal anføres, at udførelsen af fremkaldelse af de fra lejrskolen stammende colorphotos på nuværende tidspunkt må anses for færdiggjort.

Disse transformationer har direkte forbindelse med PHL's foregående kritik af forvaltningssproget, idet de hævdes at "indgå i nye medarbejderes oplæring". Transformationerne lider af en meget væsentlig skavank, der er umiddelbart indlysende: De sidste fire anførte eksempler vil ALDRIG optræde uden for den teoretiske sprogforskers fantasi, med andre ord i "virkelighedens verden". Det gør eksemplet lidet brugbart i en seriøs argumentation og er uheldigt anbragt lige efter en kritik af fagfolks tilbøjelighed til at glemme, hvordan "virkeligheden" ser ud!

Med ovenstående vil jeg ikke hævde, at PHL's anstrengelser er forgæves, og at der ikke fortsat bør forsøges en kommunikationsfremmende indsats specielt i forvaltningens sfære. En parallel kan eventuelt drages til erhvervskorrespondancens område, hvor kommunikationen i årevis er forløbet smertefrit og uhæmmet efter de udviklede klichéers udryddelse. Denne proces er under stadig udvikling, og dens heldige gennemførelse har været betinget af sprogfolkernes evne til at overbevise kommunikationsparterne om det sunde perspektiv i forenklingen, nemlig den væsentlige tidsbesparelse og den større effektivitet, der opnås, når de efterhånden redundante høflighedsfraser skæres væk. Om en lignende "salgsstrategi" kan anvendes på det offentlige område, kan være vanskeligt at afgøre, men hvorfor egentlig ikke? Under alle omstændigheder er bombastiske krigerklæringer, som angivet i PHL's barrikadeslogan - "Ned med fagsproget" - ikke egnet til at fremme kommunikationen. "Patienten" skulle jo gerne være lige så motiveret for et operativt indgreb som kirurgen!